

Мазай Л.Ю.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ЧИННИКІВ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті представлений аналіз результатів анкетування практичних психологів та викладачів психології щодо визначення ряду найбільш значущих індивідуально-психологічних диспозицій, які можуть слугувати внутрішніми ресурсами професійного становлення майбутніх психологів, а також визначення специфіки їхньої оцінки важливості, доступності та ефективності зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. За допомогою авторської анкети експертної оцінки чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, яка містить дві частини, вдалось визначити десятку значущих для професійної ресурсності індивідуально-психологічних диспозицій та особливості ставлення експертів до зовнішніх умов необхідних для успішності професійного становлення цих фахівців. Для повної і точнішої характеристики вибірки проведена діагностика за опитувальником професійного самоздійснення О. Кокуна, результати якої також описані у пропонованій розвідці.

Через контент-аналіз з'ясовано, що основним підґрунтям ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів є їхня внутрішня мотивація, яка повинна інтегрувати в собі інтерес до обраного фаху, бажання реалізовуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму, при цьому вибір професії обов'язково має бути самостійним. Для успішного виконання професійної діяльності необхідний такий професійний ресурс, як уміння ефективно застосовувати на практиці набуті знання, уміння та навички, при цьому майбутній психолог повинен мати високий рівень рефлексії, емпатії та емоційного інтелекту. Серед зовнішніх чинників найбільш вагомими відзначено такі, як якість практичної підготовки, доступність та можливість отримати власний клієнтський досвід і фаховий супервізійний супровід, достатньо конкурентне фахове середовище й культивування у ньому високих стандартів практичної діяльності.

Ключові слова: професійне становлення, професійне самоздійснення, ресурсне забезпечення, майбутні психологи, зовнішні чинники, внутрішні чинники, професійна ресурсність.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації та кризи, що переживає суспільство, загострили потребу у фахівцях соціономічних професій. Зокрема проблеми психологічного здоров'я та психоемоційного благополуччя населення під час пандемії COVID-19 та повномасштабного воєнного вторгнення РФ ще більше вимагають організації та розвитку ефективної й якісної системи психологічної допомоги, яка у свою чергу зумовлює високопрофесійну підготовку практичних психологів.

Проблема професійного становлення та розвитку психологів-консультантів полягає у тому, що не зважаючи на зростаючу кількість випускників освітніх програм за спеціальністю 053 Психологія, досі існує дефіцит компетентних кадрів. Крім цього, варто зазначити, що психологічна діяльність належить до професій типу «людина-людина», що вимагає інтенсивного контакту фахівця з проблемами інших людей, а також

постійного удосконалення його фахових знань, умінь та навичок. Це створює додаткове навантаження на психоемоційне благополуччя самих психологів, а особливо молодих фахівців, які часто втрачають мотивацію до професійного розвитку на початку цього процесу.

Усі ці тенденції роблять актуальним питання щодо збереження професійної ресурсності практичних психологів. Оскільки значний відсоток професіоналізації відбувається у середовищі закладу вищої освіти (далі ЗВО), стає очевидною важливість ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів під час їхнього фахового навчання. Особливу увагу варто приділити пошуку компонентів внутрішньої та професійної ресурсності й зовнішніх чинників, які могли б впливати на послідовне та якісне формування таких елементів ресурсного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професійному становленню майбутніх

психологів-консультантів та представників інших соціономічних професій приділяли увагу О. Кокун, О. Паламарчук, В. Шахов, В. Штифурак, В. Педоренко, О. Шаманська та інші. Проблематика професійного становлення майбутніх психологів представлена в наукових розвідках О. Бондаренко, С. Васьківської, Ж. Вірної, В. Власенко, Л. Долинської, О. Дусаविцького, П. Горностаї, О. Іванової, С. Максименка, В. Панка, Н. Пов'якель, Ю. Приходько, Л. Уманець, Н. Чепелевої, Т. Щербаківої тощо.

Серед зарубіжних науковців дослідженню необхідних особистісних властивостей для забезпечення успішності професійного становлення та здійснення консультативної діяльності присвятили свої праці Б. Окунь, А. Адбер, М. Бубер, Л. Волберг, Х. Штрупп, А. Сторр, Л. Бюгенталь, Е. Кеннеді, К. Шнайдер. Професійний розвиток майбутніх психологів розглядали Л.Е. Настасія, А.-М. Казан, Ненсі С. Елман, Вільям Н. Робінер, Джойс Ілфельдер-Кай, Алія І. Шейх, Дерек Л. Мілн, Бріоні В. Макгрегор та інші.

Дослідженням різних аспектів внутрішньої/особистісної ресурсності займалися О. Штепа, Т. Титаренко, Н. Троценко, О. Безпалько, Н. Улько, А. Антоновський тощо. У більшості випадків проблематика ресурсності та ресурсу розглядалась у контексті теорії подолання стресу, психотравмивних подій, а також у парадигмі концепцій життєстійкості, самоактуалізації, екзистенційної та гуманістичної психології. Зокрема значний науковий внесок у цій царині здійснили С. Хобфолл, В. Франкл, Р. Персо, Е. Фромм, С. Мадді, С. Хульт і Т. Ваад, С. Кобаса, Д. Хошаба, М. Лаад та інші.

У жодному зі згаданих досліджень не розглядалось питання ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. Власне це і стало предметом наших наукових розвідок.

З метою визначення ймовірних зовнішніх і внутрішніх чинників цього процесу та компонентів професійної ресурсності майбутніх психологів для подальших досліджень ми провели анкетування експертів – практичних психологів та викладачів фахових дисциплін у царині психології.

У цій статті ми пропонуємо аналіз результатів анкетування практичних психологів та викладачів психології щодо визначення ряду найбільш значущих індивідуально-психологічних диспозицій, які можуть слугувати внутрішніми ресурсами професійного становлення майбутніх психологів, а також осмислення специфіки їхньої оцінки важливості, доступності та ефективності зовнішніх

чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проведене за допомогою авторської анкети експертної оцінки чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, яка містить дві частини, де у першій подано 25 індивідуально-психологічних диспозицій, які можуть бути ймовірними внутрішніми ресурсами або ж внутрішніми чинниками професійного становлення майбутніх психологів. Респондентам було запропоновано визначити рівень значущості кожного з внутрішніх ресурсів та чинників, оцінивши їх за п'ятибальною шкалою, де 1 – зовсім не важливо, 2 – найменш важливо, 3 – важливо, але не обов'язково, 4 – досить важливо, 5 – дуже важливо.

Друга частина анкети містить 8 запитань закритого типу, які стосуються зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, де окремі з них передбачають вибір від 2-ох до 3-ох варіантів відповіді. У кінці кожної з частин анкети респондентам пропонували дати свої пропозиції, рекомендації або зауваження.

Для кращого розуміння специфіки вибірки практичних психологів та викладачів психології, а саме в аспекті їхнього рівня професійного становлення використано першу частину опитувальника професійного самоздійснення О.М. Кокуна, більш детальний огляд якого поданий в однойменній статті цього науковця [2]. Результати вибірки за опитувальником професійного самоздійснення дають можливість краще зрозуміти відповіді респондентів на запитання анкети й специфіку визначення ними значущих внутрішніх чинників та ресурсів професійного становлення майбутніх психологів і зовнішніх чинників ресурсного забезпечення досліджуваного процесу.

В анкетуванні взяли участь 57 осіб, де 36 є практичними психологами без досвіду викладацької роботи та 21 – викладачі дисциплін у галузі психології у ЗВО, з яких 12 мають власну практику з психологічного консультування. Вік респондентів варіюється від 26 до 58 років. Гендерний розподіл вибірки складає 49 жінок та 8 чоловіків.

За результатами опитувальника професійного самоздійснення О.М. Кокуна 49% респондентів мають середній рівень діагностованої ознаки, 43% – рівень вище середнього, 8% – високий рівень. Високий рівень розвитку внутрішньо-професійних ознак мають 13% опитаних, вище середнього рівня – 41%, середнього – також 41%

і нижче середнього – 5%. Схоже відсоткове співвідношення простежується і за зовнішньо-професійними ознаками. Так, рівень нижче середнього мають також 5%, а вище середнього – 41%, середній рівень – 51% і тільки 3% – високий. Відсоткові співвідношення за всіма шкалами подані у таблиці 1.

Отримані результати свідчать, що респондентам вибірки більш властива внутрішньо-професійна форма професійного самоздійснення, і меншою мірою зовнішньо-професійна. Також в цілому рівень професійного самоздійснення тяжіє до показників середнього та вище середнього. Це частково можемо пояснити високим відсотком (54%) у вибірці респондентів віком від 26 до 30 років, чий процес професійного становлення та розвитку перебуває в активній фазі, де першочерговим завданням є фахове удосконалення та набуття практичного досвіду. Кількість респондентів віком від 30 до 45 років становить 18%, а учасників анкетування віком від 46 до 58 років – 28%.

У загальному динаміку професійного самоздійснення опитаних нами експертів можемо охарактеризувати як позитивну, де превалюють тенденції до професійного вдосконалення, формування власного «життєво-професійного простору» та постійна постановка нових професійних цілей.

Проаналізуємо результати анкетування. В експертній оцінці індивідуально-психологічних диспозицій п'ятірку найбільш значущих ймовірних внутрішніх ресурсів та чинників професійного становлення майбутніх психологів становлять такі, як:

- інтерес до обраного фаху, бажання реалізуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму (в анкеті під № 3);
- готовність до подальшого навчання та постійного удосконалення у процесі професійного становлення і розвитку (в анкеті під № 9);
- наявність практичних умінь та навичок і уміння їх ефективно застосовувати на практиці (в анкеті під № 5);
- високий рівень внутрішньої мотивації до самореалізації та професійного розвитку (в анкеті під № 17);

– самостійний вибір професії (в анкеті під № 2) та високий рівень рефлексії, емпатії та емоційного інтелекту (в анкеті під № 22).

Зауважимо, що властивостей першого рівня значущості виокремлено не рівно п'ять, а шість оскільки два пункти диспозицій отримали однакову суму оцінок і відповідно однакове рангове значення.

Перша виокремлена п'ятірка індивідуально-психологічних диспозицій вказує на важливість у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів внутрішньої мотивації та інтенції до саморозвитку саме за обраним фахом. Такі властивості, як інтерес до обраного фаху, бажання реалізуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму, готовність до подальшого навчання та постійного удосконалення у процесі професійного становлення і розвитку, високий рівень внутрішньої мотивації до самореалізації та професійного розвитку і самостійний вибір професії є тими ймовірними внутрішніми чинниками, завдяки яким молодий фахівець матиме стимул до розвитку, накопичення та використання професійних ресурсів. Отже, специфіка особистісної спрямованості, здатність суб'єкта до самомотивації виступають у ролі наріжного каменя у процесі професійного становлення.

Натомість наявність практичних умінь та навичок й уміння їх ефективно застосовувати на практиці, високий рівень рефлексії, емпатії та емоційного інтелекту є, на думку опитаних експертів, тими професійно важливими властивостями, які сприяють ефективності виконання трудової діяльності практичного психолога і можуть слугувати компонентами професійної ресурсності.

Другу п'ятірку за значущістю, на думку респондентів, складають такі індивідуально-психологічні диспозиції, як:

- високий рівень стресостійкості та уміння адаптуватись до різних умов праці (в анкеті під № 7);
- здатність швидко та якісно навчатись й здобувати необхідний практичний досвід, уміння та навички (в анкеті під № 15);

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення результатів за опитувальником професійного самоздійснення О.М. Кокуна

Рівень професійного самоздійснення	Загальний	Внутрішньо-професійного	Зовнішньо-професійного
Низький	0	0	0
Нижчий за середній	0	5%	5%
Середній	49%	41%	51%
Вищий за середній	43%	41%	41%
Високий	8%	13%	3%

– креативність, ініціативність, гнучкість у поведінці та мисленні, толерантність до невизначеності (в анкеті під № 11);

– критичність та аналітичність мислення (в анкеті під № 23);

– цілеспрямованість, працелюбність, відповідальність (в анкеті під № 13).

Виокремлені у другий рівень значущості індивідуально-психологічні диспозиції вказують на те, що є підкріпленням внутрішньої мотивації та спрямованості особистості. Зокрема уміння адаптуватися до умов праці та стресостійкість відіграють важливу роль у пристосуванні до мінливого професійного середовища, яке вимагає постійного удосконалення. Уміти ефективно долати стрес та бути гнучким допоможуть знаходити ресурс у будь-якій проблемній трудовій ситуації. Від цих диспозицій залежать інші в цій п'ятірці. Толерантність до невизначеності є показником адаптивності та стресостійкості, а здатність швидко та якісно навчатись й здобувати необхідний практичний досвід, уміння та навички, цілеспрямованість, працелюбність, відповідальність, з одного боку, є результатом самомотивації, з іншого боку, слугують підкріпленням креативності, гнучкості поведінки, критичності та аналітичності мислення. Усі ці властивості другої п'ятірки можемо визначати як внутрішні чинники ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, так і компонентами професійної ресурсності, що необхідні для ефективного виконання трудової діяльності.

Середній рівень значущості у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів, на думку опитаних експертів, мають:

– позитивна оцінка свого потенціалу в професії (в анкеті під № 4)

– визначення професійного становлення та розвитку одним із життєвих пріоритетів (в анкеті під № 1) і об'єктивне та адекватне оцінювання своїх переваг та недоліків (в анкеті під № 24);

– наявність плану або проєкту свого професійного становлення та розвитку та здатність його корегувати з урахуванням змін обставин та умов ринку праці (в анкеті під № 6);

– рішучість, готовність іти на виправданий ризик, незалежність у своїх рішеннях (в анкеті під № 14);

– уміння виконувати завдання як у команді, так й індивідуально (в анкеті під № 12).

Третій рівень значущості, присвоєний цим властивостям, вказує на те, що ці диспозиції все

ще є досить важливими, а їхній розвиток бажаним, однак при цьому вони не відіграють критичної ролі у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів.

До менш значущих індивідуально-психологічних диспозицій віднесено вісім, які умовно розділені на ті, яким присвоєно рівень значущості нижче середнього та ті, які мають найнижчий рівень значущості у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів. Так, до першої групи менш значущих належать:

– уміння швидко та якісно знаходити потрібну інформацію (в анкеті під № 25);

– орієнтація на кар'єрний ріст та досягнення успіху в професійному становленні та розвитку (в анкеті під № 10);

– уміння працювати в колективі, комунікабельність, соціальна активність (в анкеті під № 16);

– ексклюзивність знань, умінь, навичок та здібностей (в анкеті під № 18).

Присвоєння низьких оцінок названим властивостям може свідчити про певну їхню універсальність та не специфічність, а у деяких випадках абсолютну незначущість у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів. Зокрема, благополучність професіоналізації та ефективність практичної діяльності психологів мало зумовлена ексклюзивністю їхніх знань, умінь, навичок та здібностей. У цьому випадку інформація з психології часто є загальнодоступною, тому ключовою у психологічній допомозі є особистість фахівця і те, як він використовує свої знання, уміння, навички та здібності, а не те, наскільки унікальними чи ексклюзивними вони є.

Уміння працювати в колективі, комунікабельність, соціальна активність та уміння швидко й якісно знаходити потрібну інформацію є універсальними властивостями, що так чи так потрібні у багатьох професіях чи інших видах людської діяльності. Тому ці диспозиції не є специфічними у професійному становленні саме майбутніх психологів та більше належать до переліку soft skills.

Орієнтація на кар'єрний ріст та досягнення успіху в професійному становленні та розвитку не завжди забезпечує благополучність професіоналізації та ефективність фахової діяльності. Ця диспозиція є хорошим стимулом для амбітних людей і, безперечно, може бути внутрішнім чинником ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, однак при цьому може вносити психоемоційне напруження у процес фахового становлення й призводити

до швидкого емоційного та професійного вигорання.

Найменшу значущість, на думку респондентів, мають такі індивідуально-психологічні диспозиції, як:

- готовність змінити свій фах у ситуації безробіття (в анкеті під № 8);
- якість та престижність здобутої освіти (в анкеті під № 19);
- мотив отримати престижний соціальний статус та хороше матеріальне забезпечення за допомогою професійної самореалізації (в анкеті під № 21);
- попередній успішний досвід роботи та значні досягнення, зокрема в університеті (в анкеті під № 20).

Умовно деякі з цих диспозицій можемо віднести до зовнішньої мотивації професійного становлення. Так, якість та престижність здобутої освіти, мотив отримати престижний соціальний статус та хороше матеріальне забезпечення за допомогою професійної самореалізації є слабкими стимулами самомотивації, а останні скоріше відображають міфи про фах психолога, ніж апелюють до об'єктивної картини практичної психологічної діяльності. За сильного прояву такої мотивації у студентів-психологів може швидше втрачатись інтерес до фахового розвитку і самореалізації, у випадках, якщо матеріальне забезпечення та престижний соціальний статус не вдається досягнути відразу після початку професійної кар'єри.

Академічні досягнення під час навчання в ЗВО також самі по собі не є детермінантами результативності процесу професійного становлення та ефективності майбутнього психолога у практичній діяльності адже не завжди демонструють якісний аспект володіння фаховими знаннями, уміннями та навичками. Попередній успішний досвід роботи може характеризувати тільки якийсь конкретний період професійного становлення, адже останній є динамічним процесом, що не позбавлений кризових явищ. Більше того, зауважимо, що невдалі спроби у площині практичної діяльності за правильного їхнього аналізу можуть більше допомогти у професійному становленні та мати позитивне відображення у професійній ресурсності.

Натомість готовність змінити свій фах у ситуації безробіття, на нашу думку, могла б слугувати показником гнучкості поведінки, толерантності до невизначеності та адаптивності до ринку праці. Проте низька оцінка респондентами цієї індивідуально-психологічної диспозиції вказує

на її суперечливу роль у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів, адже заперечує наявність в суб'єкта інтересу до обраного фаху, бажання реалізовуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму.

Ранги оцінюваних експертами властивостей та середнє арифметичне разом із сумарними балами виставлених оцінок подано у таблиці 2.

Перейдемо до аналізу експертної оцінки зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. Більшість респондентів, а саме 62%, відповідаючи на перше запитання анкети «Чи достатньо для забезпечення професійного становлення тільки внутрішнього (особистісного) ресурсу? Оберіть один варіант відповіді», вказали, що, крім особистісного потенціалу та мотивацій, важливе також сприятливе фахове середовище, взаємопідтримка та взаємодопомога в колективі; 10% також стверджують, що одного внутрішнього ресурсу недостатньо, однак зауважують на необхідності підтримки найближчого оточення; найменша кількість респондентів, а саме 5% обрали відповідь «ні, для забезпечення старту професійного розвитку важлива матеріальна підтримка батьків/власної сім'ї». У сукупності 77% опитаних практичних психологів та викладачів психології впевнені, що одного тільки внутрішнього ресурсу для забезпечення професійного становлення недостатньо. Натомість 15% вважають, що за наявності професійно важливих властивостей, необхідних особистісних властивостей та мотивації на досягнення успіху ніяких додаткових зовнішніх умов не потрібно. Тільки 8% обрали ствердну відповідь «так, якщо є внутрішній ресурс, а особливо потреба в самоствердженні, то зовнішні умови не відіграють ніякої ролі».

Серед зовнішніх умов, які можуть сприяти успішності професійного становлення майбутніх психологів респонденти обрали серед усіх такі дві позиції, як можливість отримати за потреби фахову психологічну підтримку та психотерапевтичний супровід у професійному середовищі (62%) і дотримання та культивування професійною спільнотою високих стандартів, норм та цінностей практичної роботи психологів (49%). Зауважимо, що сума відсотків за всіма позиціями перевищує 100, адже респонденти мали можливість обирати два варіанта відповіді.

Відсоткове співвідношення відповідей на друге запитання анкети підтверджує виявлену тенденцію за попереднім запитанням. Респонденти нада-

Ієрархія індивідуально-психологічних диспозицій за ранговим значенням

Ранг	Сума	Середнє арифметичне	Індивідуально-психологічна диспозиція
1	182	3,19	№ 3 – Інтерес до обраного фаху, бажання реалізуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму.
2	174	3,0	№ 9 – Готовність до подальшого навчання та постійного удосконалення у процесі професійного становлення і розвитку.
3	169	2,96	№ 5 – Наявність практичних умінь та навичок і уміння їх ефективно застосовувати на практиці.
4	164	2,87	№ 17 – Високий рівень внутрішньої мотивації до самореалізації та професійного розвитку.
5,5	162	2,84	№ 2 – Самостійний вибір професії. № 22 – Високий рівень рефлексії, емпатії та емоційного інтелекту
7	157	2,75	№ 7 – Високий рівень стресостійкості та уміння адаптуватись до різних умов праці
8	152	2,66	№ 15 – Здатність швидко та якісно навчатись й здобувати необхідний практичний досвід, уміння та навички.
9	150	2,63	№ 11 – Креативність, ініціативність, гнучкість у поведінці та мисленні, толерантність до невизначеності.
10	146	2,56	№ 23 – Критичність та аналітичність мислення
11	145	2,54	№ 13 – Цілеспрямованість, працелюбність, відповідальність.
12	141	2,47	№ 4 – Позитивна оцінка свого потенціалу в професії.
13,5	140	2,45	№ 1 – Визначення професійного становлення та розвитку одним із життєвих пріоритетів. № 24 – Об'єктивне та адекватне оцінювання своїх переваг та недоліків.
15	130	2,28	№ 6 – Наявність плану або проекту свого професійного становлення та розвитку та здатність його корегувати з урахуванням змін обставин та умов ринку праці.
16	128	2,24	№ 14 – Рішучість, готовність іти на виправданий ризик, незалежність у своїх рішеннях.
17	127	2,22	№ 12 – Уміння виконувати завдання як у команді, так й індивідуально.
18	126	2,21	Швидко та якісно знаходити потрібну інформацію
19	120	2,1	Орієнтація на кар'єрний ріст та досягнення успіху в професійному становленні та розвитку.
20	119	2,08	Уміння працювати в колективі, комунікабельність, соціальна активність.
21	115	2,0	Ексклюзивність знань, умінь, навичок та здібностей.
22	108	1,89	Готовність змінити свій фах у ситуації безробіття.
23	98	1,72	Якість та престижність здобутої освіти.
24	97	1,7	Мотив отримати престижний соціальний статус та хороше матеріальне забезпечення за допомогою професійної самореалізації.
25	90	1,57	Попередній успішний досвід роботи та значні досягнення, зокрема в університеті.

ють значну перевагу професійному середовищу як важливому зовнішньому чинникові ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, при цьому це середовище повинне бути достатньо конкурентним, задавати високу планку в дотриманні етичних і фахових норм, правил, стандартів та цінностей. Найбільш важливим є відкритість фахового середовища до взаємодопомоги та підтримки й створення для молодого фахівця доступності отримання власного клієнтського досвіду.

Наступних два запитання анкети стосувались значення соціокультурного середовища ЗВО та його параметрів як зовнішнього чинника ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів. Так, 72% респондентів згодні з тим, що соціокультурне середовище ЗВО є невід'ємним чинником професійного становлення та впливає на формування позитивної фахової ідентифікації, 25% усе ж таки вважають, що у професійному становленні майбутнього психолога більш важливу роль відіграє подальше його

навчання за межами ЗВО і тільки 3% відповіли «Ні, адже успіх професійного становлення залежить тільки від внутрішньої мотивації та особистого зацікавлення обраним фахом».

Серед параметрів соціокультурного середовища ЗВО, які найбільше можуть впливати на ресурсне забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, респонденти виокремили такі три позиції, як:

- висока компетентність викладачів, та наявність у них практичного досвіду в царинах психологічного консультування, психокорекції та психотерапії (82%);

- наявність широкого спектру можливостей виробничої практики, для удосконалення набутих навичок та умінь (62%);

- доступність психолого-консультативного та психотерапевтичного супроводу в процесі фахового навчання (49%).

Учасники анкетування мали змогу обрати три варіанта відповіді на четверте запитання, тому сума відсотків перевищує 100.

Виокремлена трійка параметрів підкреслює пріоритетне значення практичної підготовки під час фахового навчання майбутніх психологів. Крім цього, доступність отримання власного клієнтського досвіду також було віднесене до важливих параметрів соціокультурного середовища ЗВО, хоча ця складова освіти фахівців-психологів не є безпосереднім компонентом навчання в університеті. Тим не менше культивування під час професійної підготовки необхідності отримання психолого-консультативного та психотерапевтичного супроводу є важливим чинником розвитку професійної ресурсності.

Решта запитань другої частини анкети мала на меті з'ясувати ставлення респондентів до інших аспектів професійної освіти майбутніх психологів за межами ЗВО, які також можуть бути зовнішніми чинниками ресурсного забезпечення професійного становлення. Результати за цими запитаннями підтвердили вже виявлені раніше тенденції, зокрема щодо важливості отримання майбутніми психологами клієнтського досвіду в психологічному консультуванні чи психотерапії. Так, 90% респондентів стверджують, що це є обов'язковим етапом професійного становлення і тільки 10% так не вважають.

Також 77% респондентів упевнені, що членство у професійних спільнотах чи асоціаціях для майбутнього психолога є важливим, оскільки допомагає отримати додаткову психотерапевтичну освіту, покращити свої практичні уміння

та навички, отримати супервізію чи інтервізію, особистий клієнтський досвід, налагодити контакти з колегами, отримати впевненість у своїй компетенції, сформувати позитивну професійну Я-концепцію; ще 20% вважають, що членство у професійних спільнотах чи асоціаціях для майбутнього психолога є бажаним, але не обов'язковим. Тільки 3% відповіли, що членство у професійних спільнотах чи асоціаціях для майбутнього психолога не є настільки важливим, як про це говорять, оскільки не допомагає сформувати позитивний фаховий Я-образ, здобути додаткові практичні уміння та навички, крім цього, середовище професійної спільноти є дуже конкурентним та недоброзичливим.

Уся вибірка учасників анкетування підтвердила, що у забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів є важливим отримання ними фахового супервізійного супроводу. Проте респонденти дещо по-різному розуміють, чому цей чинник є потрібним: 56% вказали, що це важливо тому, що створює можливість працювати над своїми помилками та краще розуміти суть роботи психолога, 23% вважають, що це важливо, адже є додатковим ресурсом здобуття практичних умінь та навичок, необхідних у фаховій діяльності, й 21% відповіли, що це важливо, оскільки допомагає додатково працювати над професійною ідентифікацією та формуванням реалістичного фахового Я-образу. Жоден з респондентів не обрав відповідь «супервізійний супровід не є обов'язковим, а тому не може бути ресурсом професійного становлення майбутніх психологів». Отже, основною причиною, чому супервізійний супровід є необхідним та важливим зовнішнім чинником ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів є те, що за допомогою нього молодий фахівець може краще пропрацювати свої практичні уміння та навички, зрозуміти нюанси психологічної діяльності та навчитись правильно використовувати робочий інструментарій й теоретичні основи.

Останній компонент зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів, про який запитували в учасників анкетування – це можливість волонтерської діяльності. Більше половини респондентів, а саме 59% погодились з тим, що досвід волонтерської роботи розширює світогляд і, зокрема, сприяє кращому розумінню специфіки обраної професії, а 38% вважають, що це є додатковою можливістю для здобувачів вищої психологічної

освіти удосконалити фахові знання, уміння та навички. Тільки 3% респондентів відповіли, що волонтерська діяльність не сприяє професійному становленню студентів-психологів, адже створює ще більше навантаження під час навчання в університеті. У цілому опитані практичні психологи та викладачі психології позитивно ставляться до набуття майбутніми психологами волонтерського досвіду.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, аналізуючи результати анкетування практичних психологів та викладачів психології можемо зробити такі висновки щодо специфіки внутрішніх чинників і ресурсів професійного становлення майбутніх психологів, як:

– серед індивідуально-психологічних диспозицій, які можуть відігравати роль внутрішніх ресурсів та чинників професійного становлення майбутніх психологів найбільш вагоме значення мають особливості внутрішньої мотивації вибору фаху та професійного навчання й розвитку, у якій чільне місце посідає інтерес до обраного фаху, бажанням реалізовуватись у цій сфері та прагненням досягти високого рівня професіоналізму. Крім цього, вибір професії обов'язково має бути самостійним. Для успішного виконання професійної діяльності необхідний такий професійний ресурс, як уміння ефективно застосовувати на практиці набуті знання, уміння та навички, при цьому майбутній психолог повинен мати високий рівень рефлексії, емпатії та емоційного інтелекту;

– другими за значущістю професійними ресурсами є високий рівень стресостійкості та уміння адаптуватись до різних умов праці, здатність швидко та якісно навчатись й здобувати необхідний практичний досвід, уміння та навички; креативність, ініціативність, гнучкість у поведінці та

мисленні, толерантність до невизначеності; критичність та аналітичність мислення; цілеспрямованість, працелюбність, відповідальність;

– абсолютно не важливими у ресурсному забезпеченні професійного становлення майбутніх психологів є готовність змінити свій фах у ситуації безробіття та попередній успішний досвід роботи і значні досягнення в університеті. Не бажаною є зовнішня мотивація вибору фаху, до якої віднесено якість та престижність здобутої освіти, мотив отримати престижний соціальний статус та хороше матеріальне забезпечення за допомогою професійної самореалізації.

Щодо особливостей зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів найбільш значущим є якість практичної підготовки, доступність та можливість отримати власний клієнтський досвід і фаховий супервізійний супровід. При цьому важливу роль відіграє професійне середовище, яке повинне бути достатньо конкурентним та задавати високу планку в дотриманні фахових й етичних норм, правил, стандартів та цінностей.

Більшість респондентів, а саме 77%, упевнені, що для майбутнього психолога є важливим членство у професійних спільнотах чи асоціація. Також практично усі опитані експерти (97%) визначили досвід волонтерської діяльності як позитивний і корисний зовнішній чинник ресурсного забезпечення професійного становлення майбутніх психологів.

Перспективою подальших досліджень є психодіагностика ймовірних професійних ресурсів майбутніх психологів та визначення специфіки їхньої самооцінки власного рівня професійного становлення, а також доступності й ефективності зовнішніх чинників ресурсного забезпечення професійного становлення.

Список літератури:

1. Коқун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 9. С. 1–5.
2. Коқун О.М. Опитувальник професійного самоздійснення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 7. С. 35–39.
3. Коқун О.М. Теоретико-методологічні та практичні засади дистанційної психодіагностики в професійній сфері. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. № 7. С. 65–68.
4. Мазай Л. Ю. Психологічна ресурсність як чинник фахового самовизначення студентської молоді. *Молодий вчений*. №10 (62). 2018. С. 623–626.
5. Троценко Н.Є. Ресурсне забезпечення спеціалістів соціальної сфери. *Педагогічний альманах: зб. наук. ст.* / за ред. В.В. Кузьменко. Херсон: РІПО, 2009. С. 199–202.
6. Улько Н. Розвиток внутрішньої ресурсності особистості як умова подолання кризових станів у дорослому віці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 11(56). 2020р. С. 104–118.

7. Штепа О.С. Аналіз та інтерпретація емпіричної багатофакторної моделі психологічної ресурсності особистості. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Випуск 28. 2015. С. 670–682.

8. Штифурак В. С., Шаманська О. І., Педоренко В. М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта. Навчальний посібник. Вінниця, 2021. 226 с.

Mazai L.Yu. THE EXPERT EVALUATION OF RESOURCE PROVISION FACTORS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The article presents an overview of the results of the practical psychologists and psychology teachers survey regarding the determination of a number of the most significant individual psychological dispositions that can serve as internal resources for future psychologists' professional development, as well as the determination of the specifics of their assessment of the importance, availability, and effectiveness of resource provision external factors for future psychologists' professional development. With the help of the author's questionnaire of expert assessment of the resource provision factors for future psychologists' professional development, which contains two parts, it was possible to determine ten individual psychological dispositions that are significant for professional resourcefulness and the peculiarities of the experts' attitude to the external conditions necessary for the successful professional development of these specialists. For a complete and more accurate characterization of the sample, it was used O. Kokun's questionnaire of professional self-realization, the results of which are also described in the proposed article.

Through content analysis, it has been found that the primary basis for providing resources for the professional development of future psychologists is their internal motivation, which should integrate an interest in the chosen profession, the desire to realize oneself in this field, and the desire to achieve a high level of professionalism, while the choice of occupation is mandatory must be independent. For the successful performance of professional activities, future psychologists must have such a professional resource as the ability to effectively apply acquired knowledge, abilities, and skills in practice. Moreover, it is necessary to have a high level of reflection, empathy, and emotional intelligence. Among the external factors, the most significant are the quality of practical training, the availability and opportunity to get one's own client experience and professional supervisory support, a sufficiently competitive professional environment, and the cultivation of high standards of practical activity in it.

Key words: professional development, professional self-realization, resource provision, future psychologists, external factors, internal factors, professional resourcefulness.